

ПРОЦЕС ПРОЯВИ ПОТЕНЦІАЛУ ВЗАЄМОДІЮЧИХ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Досліджено проблему визначення процесу прояви потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи відповідно до закону організованості та ідеї доцільності у рамках розвитку науки енвіроніки та філософії можливого. Простежено взаємозв'язок стадій життєвого циклу підприємства з основними напрямками потенціалізації модальностей економічної системи. Визначені основні складові потенціалу взаємодіючих зв'язків економічної системи з метою подальшої розробки концептуальних напрямків його потенціалогічного аналізу

Ключові слова: потенціал, економічна система, потенціал економічної системи, методи, потенціалогічний аналіз, принципи, принцип модальності, принцип потенціалізації

Постановка проблеми. Проблемні питання дослідження потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи (технологічного, економічного, торгівельного тощо) розглянуто у роботах провідних економістів України і країн СНД, таких як: О. Коренкова, В. Котлова, О. Олексюка, І. Отенко, Л. Ревуцького, І. Репіної, О Федоніна та ін. Питання формування загальної теорії потенціалу підіймались у працях Г. Клейнера, І. Отенко, Є. Лапіна, Н. Краснокутської та багатьох інших.

Звертаючись до результатів попередніх досліджень можна зробити висновок, що у сучасних працях, які спрямовані на розгляд потенціалу розвитку економічної системи саме потенціалу взаємодіючих процесів приділяється найбільша увага. Зазначимо, що у рамках існуючих авторських підходів ця структурна складова потенціалу економічної системи розглядається розрізнено, а саме як: економічний потенціал, технологічний потенціал, маркетинговий потенціал, соціологічний потенціал тощо. У даному випадку узагальнюються усі економічні, соціальні, природно-економічні процеси, які відбуваються у рамках економічної системи при досягненні поставлених цілей та реалізується така компонентна складова категорії "потенціал" як: об'єктивна (ресурсна) [1].

Актуальність і значущість цих питань обумовили вибір теми статті, визначили її мету і зміст.

Мета статті: – дослідити процес прояви потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи з метою подальшого визначення концептуальних напрямків його аналізу.

Логіка міркувань призвела до необхідності вирішення наступних завдань:

1. Дослідження процесу прояви потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи;
2. Встановлення взаємозв'язку між стадіями життєвого циклу підприємства і основними напрямками потенціалізації модальностей економічної системи;
3. Визначення основних складових потенціалу взаємодіючих зв'язків економічної системи з метою подальшої розробки концептуальних напрямків його потенціалогічного аналізу.

Отже, при визначенні концептуальних напрямів аналізу потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи більшою мірою розкривається об'єктивна складова, а саме ресурсна [2, с. 39].

Напрямок, який рекомендується, спрямований на розвиток філософії можливого, наук енвіроніки та потенціалогії при вирішенні існуючої проблеми дослідження процесу прояви потенціалу взаємодіючих зв'язків економічної системи.

Рішенню даної проблеми може сприяти онтологічний і гносеологічний розвиток філософії до напрямків розвитку філософії можливого, дослідження взаємозв'язку стадій життєвого циклу підприємства з основними напрямками потенціалогії модальностей економічної системи та визначення основних складових потенціалу взаємодіючих зв'язків економічної системи.

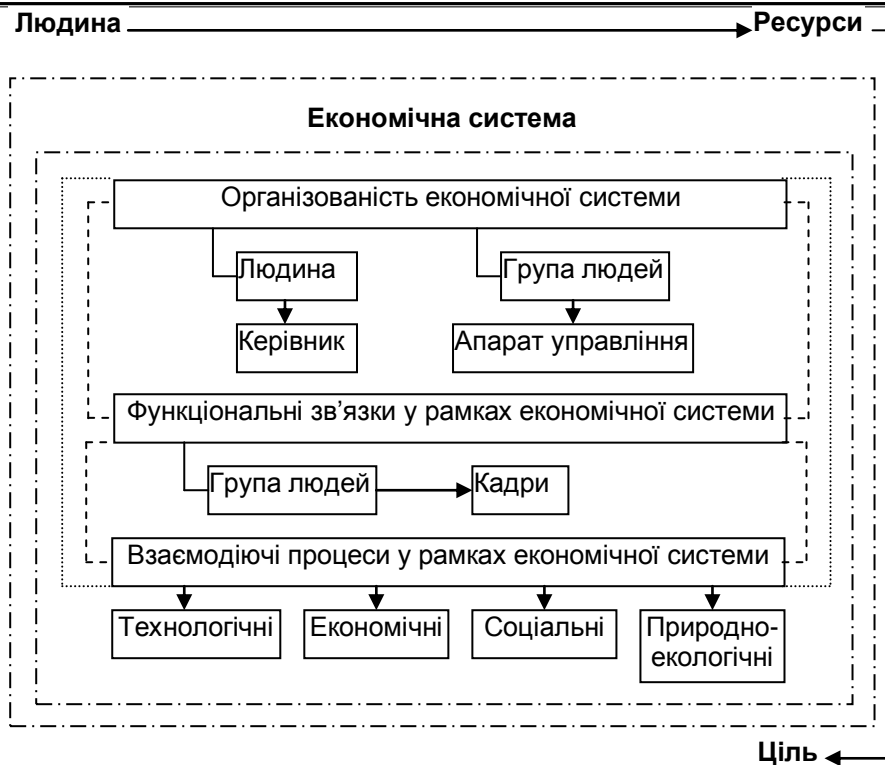
Викладення основного матеріалу дослідження. Логіка дослідження, яка опирається на онтологічний і гносеологічний розвиток філософії прояву потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи у сполученні з потенціалом організованості та функціональних зв'язків підтверджує наступним алгоритмом (рисунок 1).

Тобто, у даному випадку простежується взаємодія законів організованості (основний закон науки енвіроніки), закону взаємодіючих процесів (закон науки енвіроніки) та ідея доцільності (основна ідея організованості за тектологією, основою системних досліджень) [3, 4].

Думка у даному випадку наступна, людина (керівник), яка організує підприємство згурпує інших людей для реалізації поставленої цілі [3, с. 39]. Поставлена ціль знаходить своє досягнення завдяки якісній організації взаємодіючих процесів у рамках економічної системи. Тобто, простежується тісний взаємозв'язок структурних складових потенціалу економічної системи, а саме: організованості, функціонального та взаємодіючих процесів.

З рисунку 1. бачимо, що в основі процесу прояви потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи також лежить закон організованості (основний закон науки енвіроніки) та ідея доцільності (основна ідея організованості за тектологією, основою системних досліджень). Отже, людина у процесі своєї діяльності керується законом організованості задіє певні ресурси (матеріальні, фінансові, трудові та ін.) для досягнення ідеї доцільності (отримання прибутку або іншого соціального ефекту).

Пропонований підхід базується на ідеях К. Маркса, який твердив про те що, засоби праці, предмет праці та робоча сила як фактори виробництва та елементи утворення нового продукту виступають як можливості, що підкреслює їхній потенційний характер. Для перетворення цієї можливості на дійсність "вони мають з'єднатися" [5].

Рис. 1. Процес прояви потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи

Таким чином, можна зробити висновок, що потенціал взаємодіючих процесів узагальнює у собі усі бізнес-процеси діяльності підприємства (та їх соціалізацію), спрямовані на досягнення поставленої цілі.

При цьому відзначимо, що структурні складові потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи: технологічний, економічний, соціологічний та природно – екологічний, узагальнюють у собі багато інших видів потенціалу, які і потребують ретельного вивчення з метою розробки якісного інструментарію їх аналітичної інтерпретації у рамках потенціалогічного аналізу.

У даному контексті приваблює підхід Н.С. Краснокутської, яка визначає пріоритети формування та розвитку потенціалу торговельного підприємства на різних стадіях його життєвого циклу: становлення, зростання, стабілізація (зрілість), відновлення (занепад) та пропонує цільові напрями розвитку на кожній із визначених стадій [53].

Ретельне вивчення процесів, які відбуваються на кожній стадії життєвого циклу підприємства дозволило автору визначити прояву структурних складових потенціалу економічної системи.

Використовуючи авторський підхід Н.С. Краснокутської стосовно смислової наповненості кожної зі стадій життєвого циклу підприємства представилось можливим дослідити їх зв'язок з основними напрямками потенціалізації модальностей економічної системи (таблиця 1).

Зазначимо, що: при встановленні пропонованого зв'язку обрано 4 стадії життєвого циклу підприємства (4 і 5 стадії за підходом Н.С. Краснокутської згортовані у одну, як дві протилежності кінцевого результату діяльності економічної системи); при дослідженні смислової наповненості кожної зі стадій було здійснено уточнення на вплив зовнішнього середовища на кожній зі стадій, а не тільки на стадії стабілізації за [6].

Отже, у таблиці 1 не тільки встановлено взаємозв'язок стадій життєвого циклу підприємства з основними напрямками потенціалії модальностей економічної системи, але і визначені критерії модальності. Це дозволяє зробити висновок, що напрями потенціалії модальностей економічної системи та критерії модальності мають замкнутий цикл, тобто в залежності від змін у стратегії реалізації потенціалу економічної системи на будь-якій стадії життєвого циклу можна отримати їх різне сполучення.

Акцентуючи увагу на потенціалі взаємодіючих процесів економічної системи слід відзначити, що саме при його реалізації простежується зміна як напрямків потенціалії модальностей економічної системи, так і критеріїв модальності. Так, при реалізації напрямку модальностей економічної системи – структуралізм (структуризація) досягається певний рівень критерію модальності – “необхідно”. Даний процес здійснюється на стадії становлення життєвого циклу економічної системи з переходом на стадію зростання. Якщо необхідний рівень потенціалу взаємодіючих процесів не досягнуто, то економічна система переходить до реалізації напрямку потенціалії модальностей – деконструкція, який охоплює такі стадії життєвого циклу економічної системи як: зростання і стабілізація. Якщо і при цьому не задовольняються визначені рівні критеріїв модальності “необхідно” і “реально”, то економічна система автоматично переходить до реалізації напрямку потенціалії модальностей – “конструкціонізм” (“конструювання”) де реалізується критерій модальності – “можливо” на стадії життєвого циклу економічної системи – відновлення (занепад).

Таблиця 1. Взаємозв'язок стадій життєвого циклу підприємства з основними напрямками потенціалії модальностей економічної системи

№ з/п	Стадії життєвого циклу підприємства	Смислова наповненість за [6] з авторськими уточненнями	Напрями потенціалії модальностей економічної системи	Критерії модальності
1	2	3	4	5
1	Становлення	Монопродуктовий характер операційної діяльності, неформальна організаційна структура, підприємницький тип поведінки керівників, переважна інноваційність продуктів або процесів, висока уразливість з боку інших учасників ринку, вплив зовнішнього середовища.	Структуралізм (структуризація)	Необхідне, реальне, можливе
2	Зростання	Розширення виробничого, товарного (асортиментного) портфеля підприємства, зростання продажів, формалізацією організаційної структури, що підтримує делегування повноважень керівниками, актуалізацією функціонального управління (особливо поширенням ролі планування), вплив зовнішнього середовища.	Структуралізм (структуризація) з елементами деконструкції	Необхідне, реальне, можливе

Продовження табл. 1.

1	2	3	4	5
3	Стабілізація (зрілість)	Збільшення продажу, збільшення обсягу виробництва, збільшення (зменшення) прибутку, зміни у організаційної структурі, вплив зовнішнього середовища.	Деконструкція з елементами конструкціонізму (конструктурування)	Необхідне, реальне, можливе
4	Відновлення (занепад)	Пошук нових стратегій розвитку підприємства	Конструкціонізм (конструювання) з елементами структуралізму (структуризації)	Необхідне, реальне, можливе

У [6, С. 140] приваблює увагу авторський підхід щодо розподілу структурних складових потенціалу торгівельного підприємства між стадіями його життєвого циклу з подальшим обґрунтуванням. Н.С. Краснокутською визначаються, та розподіляються серед життєвих стадій торгівельного підприємства наступні структурні складові потенціалу: управлінський (як вплив на бізнес-процеси), організаційний (як вплив на бізнес-процеси) ресурсний, маркетинговий, інноваційний, ринковий, просторовий, фінансовий, стратегічний, інформаційний, логістичний. Як зазначає науковець, на стадії життєвого циклу “становлення” здійснюється формування управлінського, ресурсного, маркетингового та інноваційного потенціалів; на стадії “зростання” здійснюється посилення маркетингового, розвиток ринкового, просторового і фінансового та формування організаційного потенціалів торговельного підприємства; на стадії “стабілізації” здійснюється розвиток кадрового, управлінського потенціалів, формування динамічних здібностей та формування і розвиток стратегічного, інформаційного, інноваційного та логістичного потенціалів; на стадії “відновлення” або “занепаду” – здійснюється розширення ринкового потенціалу, реструктуризація ресурсного, формування фінансового та розвиток маркетингового і інноваційного.

Тобто, ключовими критеріями зміни потенціалу підприємства на життєвих стадіях його розвитку є: формування, посилення, розвиток, розширення, реструктуризація.

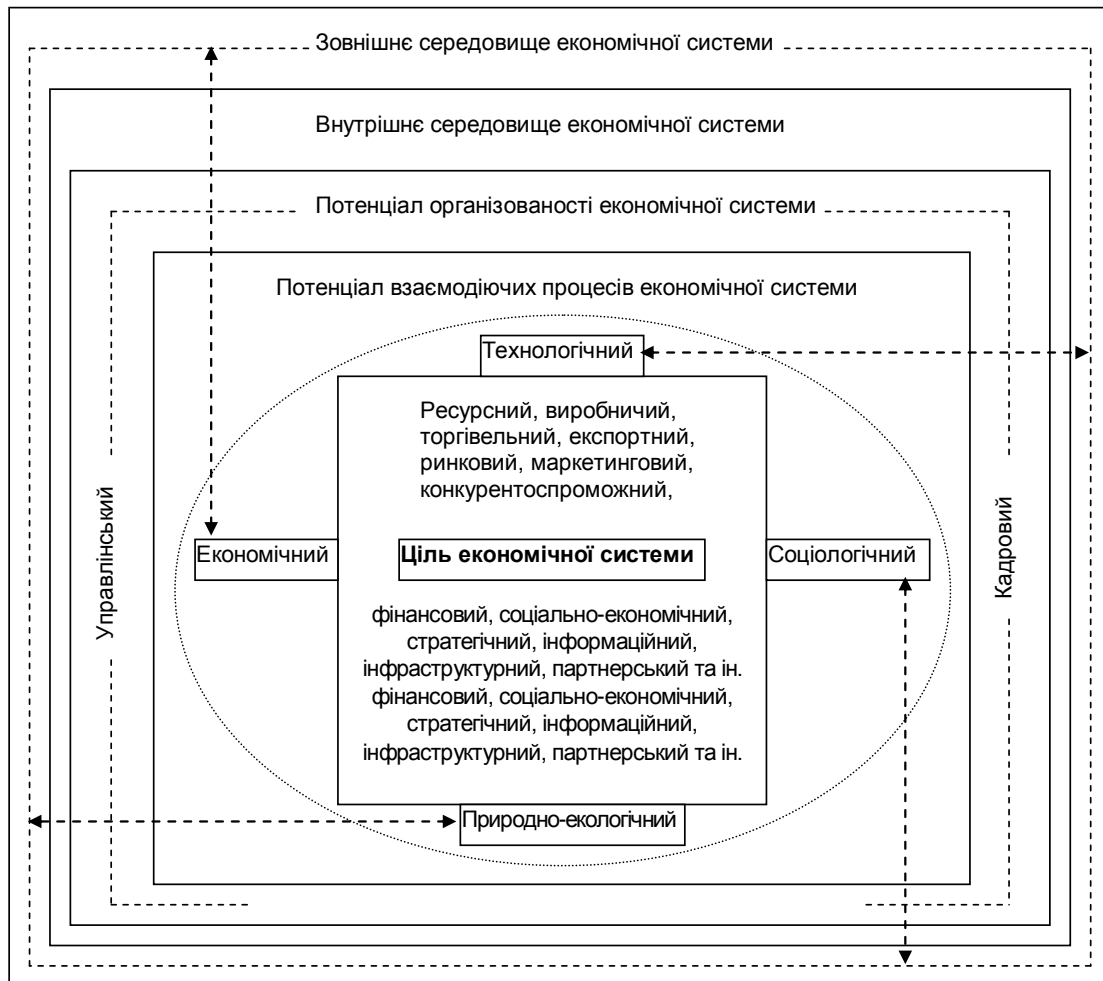
Якщо ув'язати обрані критерії з критеріями модальності можна отримати наступне: критерій модальності “необхідно” відповідає критерію – “формування” потенціалу економічної системи; критерій модальності “реально” відповідає критерію – “посилення”, “розвиток” та частково “розширення”; критерій модальності “можливо” сполучений з критерієм “реконструкція”.

Отже, для визначення концептуальних напрямів аналізу потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи необхідно чітко уявити, на які ключові моменти необхідно звертати увагу.

Опрацювання літературних джерел [7 – 9] дозволило зробити висновок, що при дослідженні потенціалу взаємодіючих процесів авторами акцентується увага на: економічному потенціалі торговельних підприємств, ресурсному потенціалі, виробничому, експортному, ринковому, маркетинговому, конкурентоспроможному, фінансовому, соціально-економічному, стратегічному, інформаційному, інфраструктурному, партнерському та ін.

Саме ці види структурних складових потенціалу економічної системи і узагальнені у рамках потенціалу взаємодіючих процесів.

На рис. 2 можна прослідити місце потенціалу взаємодіючих процесів у рамках економічної системи.

Рис. 2. Місце потенціалу взаємодіючих процесів у рамках економічної системи

Інформація, представлена на рис. 2 дозволяє твердити про те, що процес прояви потенціалу взаємодіючих процесів спрямований на реалізацію ресурсної складової потенціалу економічної системи при досягненні цілі її діяльності та узагальнює у собі у виді чотирьох взаємопов'язаних блоків усі види структурних складових потенціалу, спрямованих на якісну організацію управління бізнес-процесами економічної системи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Логіка вищевикладених міркувань спонукає до необхідності визначення сутнісних характеристик кожного з виду структурних складових потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи. Найбільшу увагу при цьому потрібно уділити економічному потенціалу економічної системи у рамках якого здійснюються усі бізнес-процеси та який є підґрунтям для прояв технологічного, соціально-економічного та природно-екологічного потенціалів. Даний аспект стає перспективою подальших досліджень, спрямованих на розробку концептуальних напрямків потенціалогічного аналізу потенціалу взаємодіючих процесів економічної системи.

Список використаних літературних джерел:

1. *Гречина І.В.* Сутність категорії “модальність” при дослідженні потенціалу економічних систем [Текст] / І.В. Гречина// Економічний аналіз: зб. наук. пр. – Тернопіль: ТНЕУ: Вид-во “Економічна думка”, 2011. – Вип. 8, ч.1. – С. 54-58.
2. *Лалін Є.В.* Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.07.01 [Текст] / Є.В. Лалін. – Харків, 2006. – 432 с. с. 31
3. *Богданов А.А.* Тектология: Всеобщая организационная наука [Текст] / А.А. Богданов. – в 2-х книгах.– кн.1.– М.: Экономика, 1989.–304 с.
4. *Белопольский Н.Г.* Энвайроника – наука будущего развития человечества [Текст] / Н.Г. Белопольский. – 3-е изд., перераб. и доп. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк 2007. – 436 с.
5. *Макрс К.* Капитал [Текст] / К. Маркс., Ф. Энгельс. – т. II. Соч., т. 24. М.: Политиздат, 1984. – с. 43-44.
6. *Краснокутська Н.С.* Пріоритети формування та розвитку потенціалу торговельного підприємства на різних стадіях його життєвого циклу [Текст] / Н.С. Краснокутська// Механізм регулювання економіки, 2010, № 1. С. 136 – 145.
7. *Іщук С.* Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств/ С. Іщук// Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 48-56
8. *Дуда С.Т.* Аналіз виробничого потенціалу як чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємства/ Дуда С.Т., Герєга Х.М.// Збірник науково-технічних праць Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. С. 134-137, Библиогр.: с. 136.
9. *Мазаракі А.А.* Економіка торговельного підприємства / А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушакова / за ред. проф. Н.М. Ушакової. – К. : Вид-во “Хрещатик”, 1999. – 800 с., С. 77

ГРЕЧИНА Ірина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2012 р.